

Elleholm - Staden som fortfarande lever

Utredande uppsats av Maja Engkvist

1. Inledning	3
2. Frågeställning	3
3. Resultat	3
3.1 Elleholm geografiskt	3
3.2 Elleholm som stad	4
3.3 Elleholms Hovgård	4
3.4 Elleholms Kyrka	5
3.5 Arkeologiska fynd	6
4. Slutsats	7
5. Diskussion	7
6. Referenser	8

1. Inledning

Elleholm är idag många olika saker, en holme i Mörrumsån, en by i Karlshamn och en socken i Blekinge län, men för flera hundra år sedan var Elleholm en stad. Elleholm består av 231 hektar, varav 46 hektar land och 185 hektar vatten. Elleholm intresserar många olika människor och naturen lockar en stor del. Elleholm är idag ett naturreservat och är en av Blekingekustens mest svårtillgängliga platser. Skogarna i naturreservatet är en bild på hur hela Blekingekusten såg ut innan exploateringen. Däremot är det annat som intresserar dagens historiker och arkeologer. Befästningen Sjöborg som är lokaliserad på holmen och är idag mer känt som Elleholms hovgård lockar många historieintresserade personer. Kyrkan som byggdes år 1705 lockar även många turister, historiker och arkeologer till platsen. Under Blekinges tid som danskt var Elleholm en stad mellan åren 1450 fram till 1600 och marken bevarar idag fynd från en tid vi inte vet så mycket om.

2. Frågeställning

Elleholm är en stad som avvecklades för flera hundra år sedan men väcker fortfarande stor uppmärksamhet. Varför är Elleholm intressant för dagens historiker och arkeologer?

3. Resultat

3.1 Elleholm geografiskt

Naturskyddsföreningen i Karlshamn (2024) beskriver de fina delarna av Elleholm och hur landskapet är uppbyggt. Ekhagmarken och ädellövskogen är platsens nyckelbiotoper och intresserar många biologer. Landets olika vilda blommor trivs längs Elleholms åmader och havsängar. Elleholm är en samlingsplats för rödlistade vedsvampar, stickor och lavar. Det finns även ett flertal fladdermusarter i området samt stora ornitologiska värden.

Balaj och Malms examensarbete *Ekens Historia och förekomst i Elleholm socken* i landskapsvetenskap (HT 2019) beskriver hur Elleholms geografiska område ser ut. En stor del av Elleholm är ett naturreservat som består av en kustskog som sträcker sig från Mörrums mynningsområde och ett vattenområde intill Pukaviksbukten. Socken är uppdelad i en västlig och östlig del enligt de historiska kartorna man bevarat. Den östra delen sträcker sig från Östersjön ända upp till Mörrum längs Mörrumsån. Byarna Forsbacka, Kolahalla, Östra Elleholm, Portanabben och Nabben tillhör även den östra delen. Sockens västliga del sträcker sig längs kusten och där finner vi Laxaleden, Ellekullen, Elleholms Hovgård samt Elleholm. Mellan den västra och östliga sidan hittar vi ön som idag lockar historiker och arkeologer till platsen. Ön är hem till byn Sjöborg, Elleholms kyrka samt området där staden Elleholm en gång i tiden blomstrade.

3.2 Elleholm som stad

I boken *Mörrumsån* (1998. s.70-71) tar författaren Göran Andersson upp hur Elleholm en gång i tiden var en medeltida stad. Andersson förklarar att staden fick monopol på handel och hantverk för att främst den danske kungen skulle kunna kontrollera verksamheten. Under 150 år var Elleholm en stad och det är från denna tid man hoppas finna arkeologiska och historiska fynd. Andersson beskriver att befästningen Sjöborg låg på öns nordliga spets och där idag Elleholms hovgård står fanns det en gård tillhörande biskopens tillsynsman. Elleholm kom att försvinna som stad på grund av de många krig mot Sverige som skedde under 1600-talet. Krigen ledde till att kungen Kristian IV koncentrerade sina militära stöddepunkter och resultatet av detta blev att staden Elleholm flyttades till Sölvesborg. År 1600 förlorade Elleholm sina stadsrättigheter och blev därmed staden som försvann. Kyrkan som står på ön idag byggdes 1705 och har inget med den gamla staden att göra.

Blekinges museum (2024) klargör att staden från början tillhörde ärkebiskopen i Lund fram till reformationen 1536 då staden övergick till att tillhöra kungamakten. Man tror att ön fungerade som en viktig plats för ärkebiskopens handel och maktutövning, som sågs som en maktkamp mellan kyrkan och kungen. Blekinge museum förklarar även att det är okänt hur borgen Sjöborg såg ut samt när den grundlades.

3.3 Elleholms Hovgård

Elleholms Hovgård, som var en del av borgen Sjöborg, är den enda levande delen kvar från Elleholms tid som danskt. Inga andra bebyggelser från den tiden finns bevarade och kan påvisa att Elleholm redan var en stad på 1100-talet. Detta tar Göran Andersson upp i sin bok *Mörrumsån* (1998. s.68) och påvisar att det finns uppgifter redan från 1100-talet om att en stad fanns på ön. Däremot säger Andersson att denna uppgift inte är helt vattentät och att man emellertid ska ta den med en nypa salt. Å andra sidan vet man att området tidigt tillhörde ärkebiskopen i Lund då han ägde många gårdar och sågs som naturligt att han skulle anlägga en stad i området vid åmynningen. Andersson hävdar att ifall ärkebiskoparna i Lund skulle ha besökt Elleholm redan under 1100-talet så har med största sannolikhet en av nordens mest bekanta personer bott här, biskop Absalon. Absalon var ärkebiskop från 1177 till 1201 och anses vara grundaren till Köpenhamn. Det finns uppgifter om att Absalon och hans hov jagade i Elleholms skogar men Andersson anger att dessa är osäkra. Sjöholm nämner i sin bok *Elleholm* (1965. s.95) namnet Absalon och att förvaltaren eller ämbetsmannen bodde troligen på hovgården under biskop Eskils, biskop Absalons, Jacob Erlandsson, Johannes Laxmans med flera. Detta kan vara en indikation på att biskop Absalon vistades i Elleholm.

3.4 Elleholms Kyrka

Sjöholm beskriver i sin bok *Elleholm* (1965. s.167) hur Elleholms kyrka från första början var ett kapell. Kyrkan var under den senare delen av 1400-talet ett kapell och tillhörde Elleholms församling. Kapellet revs under 1700-talet efter att ha genomgått många olika strider och ersattes med den kyrka som står där än idag. Detta visar att den nuvarande kyrkan inte har något med den gamla staden att göra. Sjöholm förklarar däremot att ett krucifix och ett dopfunt bevarats från den gamla kyrkan. Krucifixet är från 1400-talet och var med i en av bränderna av kyrkan. Soldaterna räddade krucifixet då de inte klarade av att lämna det i lågorna. Dopfuntet är inte lika gammalt utan är från 1600-talet. Krucifixet och dopfuntet lämnades in till Blekinge museum av den dåvarande direktören Johan Abraham von Bergen. Krucifixet och dopfuntet är nu tillbaka i kyrkan på order av tandläkaren Schander. Sjöholm berättar även att en dansk bibel av Christian III från 1505 finns i kyrkan. Detta påvisar att minnen från Elleholm som stad fortfarande lever kvar i föremål.

I boken *Elleholm* (1965. s.167) förklarar Sjöholm att det även finns föremål från 1700-talet som väckt stort intresse hos det Nordiska museet i Stockholm. Det rör sig kring ett nattvardskalk och oblatfat från 1716. Sjöholm påstår att det Nordiska museet undersökt objekten och fått fram beräkningar att ett senare datum kunde ges än tidigare. Ett tennfat använt som dopskål från 1600-talet har även studerats.

Elleholms kyrkogård har en större betydelse än bara för att begrava döda. Sjöholm förklarar i boken *Elleholm* (1965. s.172) att kyrkogården byggdes för att man inte kunde begrava sina döda vid kyrkan på grund av högvattnet. Någon gång i tiden så ska kistorna flutit ut i havet vid högvattnet och vara anledningen till varför man inte begravt fler personer där. Sjöholm berättar däremot att djupgrävningar har gjorts norr om kyrkan där man påträffat ben och detta indikerar på att människor har begravts där under en längre tid än skrivet.

3.5 Arkeologiska fynd

Blekinge museum (2024) upplyser om de arkeologiska projekt som genomgått samt som pågår. Borgen Sjöborg undersöktes senast 1924 och de nyare undersökningarna pågick mellan 2016 fram till 2022. Blekinges museum menar att det bara är genom arkeologiska undersökningar och historisk forskning som vi kan ta reda på Elleholms historia. Blekinge museum utför projektet tillsammans med Kulturen i Lund samt ett samarbete med studieförbundet Sensus. Blekinge museum genomför projektet med Kulturen i Lund, ett samarbete med studieförbundet Sensus har även skett vid sidan om det vetenskapliga projektet. I deras referensgrupp ingår även Lunds Universitet, Arkeologerna i Lund och Regionmuseet Kristianstad, vilket ger projektet en stark validitet.

Medeltida venetianskt guldmynt

Ett flertal fynd har gjorts i Elleholm och speciellt ett sticker ut. Tove Tikkanen Jönn berättar i SVT nyheter (2018) att i augusti samma år grävde arkeologerna ut ett mynt. Myntet är ett guldmynt från Venedig och är det enda medeltida venetianska myntet som man funnit i Sverige. Tove Tikkanen förklarar att myntet går att kopplas till Andrea Dandolo som var den högsta styrande i Venedig under åren 1343 till 1354.

Henrik Friberg från SVT nyheter (2019) rapporterar om de dykningar man gjort i Mörrumsån för att finna ännu fler fynd från medeltiden. Friberg förklarar att guldmyntet från Venedig skapat ett ökat intresse att finna fler fynd på platsen. Man har därför förflyttat sig till ån där 17 dykare från Sverige och Danmark önskar hitta nya fynd.

Massgrav

Det största fyndet som gjorts har intresserat historiker och arkeologer i flera årtionden och är den massgrav man funnit vid Elleholms kyrka. I Blekinge museets rapport 2022:42 om Elleholmsprojektet av Jimmy Juhlin Alftberg får vi förklarat om de resultat man funnit av graven. Elleholmsprojektet kan ses som en fortsättning av John Johanssons fynd av gravarna år 1950. Johansson sägs ha kontaktat Blekinge museum i samband med hans fynd men att museet då inte visade något intresse i saken. Johansson kunde däremot inte släppa tanken om sina fynd så han ritade en skiss 17 maj 1968 över gravarna som han skickade in till Blekinge museum. Denna kartan har använts i de arkeologiska projekten utförda av Jimmy Juhlin Alftberg. Alftberg nämner även att det som intresserade Johansson var hur människo skeletten var placerade i gravarna. Kropparna var felvända, de var lagda med huvudet åt öster och fötterna i väster. Det som fängade Alftbergs intresse var att gravarna fortsatte utanför bogårdsmuren som var gränsen för kyrkogårdens norra del.

Jerker Hagman berättar i sin artikel från SVT nyheter (2022) att arkeologerna nu försöker få fram orsaken till varför kropparna ligger där och vilka det är. Hagman berättar att en av personerna redan har åldersbestämts med metoden kol-14. Svaret man fick var att personen ska ha dött någon gång på 1400-talet till 1600-talet. Arkeologerna har två huvudteorier att massgraven består av avrättade brottslingar eller personer fallna i strid. I rapporten 2022:42 av Blekinge museum talar man även om att en stor mängd troligen hästskelett har funnits

ungefär 100 meter norr om kyrkan. Detta kan indikera på att det handlar om personer som fallit i strid då hästar hade en stor roll i dåtidens krig.

4. Slutsats

Varför är Elleholm intressant för dagens historiker och arkeologer? Ett flertal arkeologiska projekt har genomförts samt pågår för att få svar på hur Elleholm var som stad under medeltiden. Elleholms kyrka innehåller föremål som är flera hundra år gamla och intresserat en mängd historiker. Kyrkogården norr om Elleholms kyrka är den främsta fyndplatsen som har gett oss ett guldmynt från Venedig och en massgrav. Henrik Friberg förklarar att myntet som funnits gör Elleholm mer intressant då chansen att hitta ännu mer bevis från medeltiden har ökat. Guldmyntet gör Elleholm unikt och kan vara den enda platsen i Sverige som kan ge oss svar på hur de var att leva under medeltiden i det forna danska Blekinge. Då ingen bebyggelse från den danska staden finns kvar så är arkeologernas utgrävningar avgörande för att finna svaren och med hjälp av historikernas undersökningar kan man få fram dessa svaren.

5. Diskussion

Problemet i detta utredande arbete är att många av källorna kring Elleholm är osäkra. Göran Andersson nämner flera gånger att man bör vara källkritisk till historier om platsen och att med en säkerhet inte kan avgöra ifall vissa uppgifter stämmer. Andersson pratar främst om de uppgifter att Elleholm skulle vara en stad redan på 1100-talet men även Sjöholms uppgifter kan vara osäkra. Sjöholm nämner i sin bok att man inte kunde begrava de döda runt omkring kyrkan då högvattnet förde ut kistorna i havet. Fyndet av massgraven påvisar däremot att annat folk kan ha begravts runt omkring kyrkan utan att ha flutit ut i havet. Detta gör uppgiften osäker och det är bara genom arkeologiska grävningar vi kan få svar på frågan ifall de gick att begrava människor runt omkring kyrkan. Oklarheten i historierna om Elleholm och alla de frågetecken man stött på är varför historiker och arkeologer fortfarande undersöker platsen. Många säger ofta att Elleholm är staden som försvann men jag håller inte med. Jag tycker staden fortfarande lever kanske inte som Karlshamn men historiskt sett. Elleholm drar fortfarande uppmärksamhet till sig som om den skulle vara en stad helt vid liv och är mer intressant än städerna vi har idag. Det är inte konstigt att historiker och arkeologer dras till platsen då den kan ha svar från medeltiden vi aldrig kunnat finna förut. Guldmyntet och massgraven är bara början på något mycket större än vad vi vet, vi kanske aldrig kommer få svar på de frågor vi har men vi vet att Elleholm en gång i tiden var en historisk plats.

6. Referenser

Blekinge museum (2024) *Elleholm - staden som försvann*.

<https://blekingemuseum.se/arkeologi/elleholm/>

Jimmy Juhlin Alftberg & Hanna Sjöberg. Blekinge museum (2022). Rapport 2022: 42

Elleholmsprojektet: Arkeologisk forskningsgrävning 2021-2022.

<https://blm.kulturhotell.se/items/locations/elleholm/>

Liridon Balaj & Patrik Malma. Högsolan Kristianstad (2019). Examensarbete i landskapsvetenskap HT 2019, *Ekens historia och förekomst i Elleholm socken, Blekinge - en kvantitativ jämförelse över tid utifrån ekinventeringsprotokoll från åren 1819, 1830–31 samt nyinventering 2019*

<https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1425560/FULLTEXT01.pdf>

Naturskyddsföreningen Karlshamn (2024). *Elleholm*

<https://karlshamn.naturskyddsforeningen.se/elleholm/>

Tove Tikkanen Jönn. SVT Nyheter (2018). *Guldmynt från Venedig funnet*. Publicerad 3 september

2018. <https://www.svt.se/nyheter/lokalt/blekinge/guldmynt-fran-venedig-funnet>

Henrik Friberg. SVT Nyheter (2019). *SVT:s reporter går på djupet - följer jakten på unika fynd*.

Publicerad 27 Juni 2019. <https://www.svt.se/nyheter/lokalt/blekinge/svt-s-reporter-pa-djupt-vatten>

Jerker Hagman. SVT Nyheter (2022). *Så ska mysteriet med massgraven i Elleholm lösas*. Publicerad

17 november 2022. <https://www.svt.se/nyheter/lokalt/blekinge/sa-ska-mysteriet-med-massgraven-i-elleholm-losas>

Sjöholm, A. (1965). *Elleholm*. Första upplaga

Andersson, Göran. (1998). *Mörrumsån*. Första upplaga